

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ УЧНІВСЬКОГО КОНТИНГЕНТУ

Зміни соціально-демографічного складу населення України наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. детермінуються, з одного боку, пострадянськими ринковими трансформаціями, з іншого — сучасними процесами прискорених техніко-технологічних та інформаційних змін, що мають глобальний характер і також істотно впливають на стиль і темп життя, організацію трудової діяльності та освітньо-професійні вимоги [3].

Створення науково обґрунтованого прогнозу формування контингенту професійно-технічних навчальних закладів(ПТНЗ) потребує комплексного дослідження існуючої демографічної ситуації, типів відтворення населення та їх еволюції, які склалися за тривалий період в регіонах України.

З початку 90-х років наша країна вступила в стадію демографічної кризи, яка характеризується насамперед безпрецедентно низькою народжуваністю (рівень її сьогодні вдвічі нижче, чим у найважчі роки Великої Вітчизняної війни), високим рівнем смертності та відносно низькою тривалістю життя населення [1].

Так, згідно із статистичними даними станом на 1 січня 2008 року чисельність постійного населення України становить 46млн 192 тис. осіб (з них чоловіки 21297678 осіб, жінки 24894631 осіб), що на 2 млн. осіб менше в порівнянні з переписом населення 2001 року (48 млн 241 тис. осіб) (табл.1) [2].

Таблиця 1

Динаміка зміни кількості населення України станом на 1 січня 2008 року										
	1991	1996	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Наявне населення, млн.	51,9	51,3	48,9	48,5	48,0	47,6	47,3	46,9	46,6	46,4
міське	35,1	34,8	32,9	32,6	32,3	32,1	32,0	31,9	31,8	31,7
сільське	16,8	16,5	16,0	15,9	15,7	15,5	15,3	15,0	14,8	14,7

Відповідно, кількість населення вікової категорії 15-19 років (тобто

потенційний контингент для системи професійно-технічної освіти (ПТО), становить за переписом на 1 січня 2008 року всього 3218533 осіб (з них міське 2188419 осіб і населення сіл 1030114 осіб) [4].

За прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, чисельність населення України зменшиться за песимістичним варіантом — вдвічі, за реалістичним — на третину. Згідно середнього варіанту прогнозу, чисельність населення в Україні до 2015 р. скоротиться до 44,0 млн. осіб, до 2050 р. — до 36,3 млн. осіб [1].

Інші прогнозні дослідження оцінюють загальну чисельність населення України на 2050 р. на рівні 31025,5 тис. осіб [5].

На демографічну ситуацію в країні впливають два основних показника – це народжуваність і смертність. Найбільш негативною особливістю сучасної демографічної кризи в Україні є безпрецедентно висока смертність населення, яка вказує що абсолютне число померлих виросло з 1990 року до нині на 21%.

Аналіз даних народжуваності вказує, що найвище навантаження дітьми фіксується в Рівненській, Закарпатській, Волинській, Івано-Франківській областях (340-370 дітей на 1000 батьків), а найнижче навантаження (215-240 дітей на 1000 батьків) — у Харківській, Донецькій, Луганській областях та містах Севастополі й Києві (табл.2) [4].

Таблиця 2

Динаміка народжуваності в Україні (тис.) осіб

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Кількість народжених										
усього	657,2	492,9	385,1	376,5	390,7	408,6	427,3	426,1	460,4	472,7
у міських поселеннях	442,8	308,4	238,0	237,3	248,9	266,4	284,4	284,3	306,7	314,1
у сільській місцевості	214,4	184,5	147,1	139,2	141,8	142,2	142,9	141,8	153,7	158,6

Слід наголосити, що у сільській місцевості народжуваність традиційно залишається вищою, ніж у міських поселеннях — відповідно 9,4% і 8,9%. З

1991 р. кількість народжених щорічно знижувалася на 2,95% , а в 2001 р. загальний коефіцієнт народжуваності сягнув свого мінімуму і становив 7,7 народжених на 1000 населення, при цьому у міських поселеннях він дорівнював 7,2, а у сільській місцевості 8,7 дитини на 1000 наявного населення. Починаючи з 2002 р., коефіцієнти народжуваності почали підвищуватися. Абсолютна чисельність народжених теж зростала, що вказує на позитивні зрушення в процесах народжуваності. У 2005 р. порівняно з 2000 р. чисельність народжених зросла на 10,8%, що сталося через зростання кількості народжених у містах на 19,5% та скорочення їх у сільській місцевості — на 3,6%. Разом з тим навіть порівняно з 1995 р. загальна чисельність народжених залишається меншою на 13,6% [1].

Підсумовуючи огляд процесів демографічного відтворення населення регіонів, доводиться констатувати загальне зниження чисельності дітей в Україні і як наслідок, невпинне скорочення чисельності учнів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ), які є основним джерелом наповнення ПТНЗ учнями (рис.1).

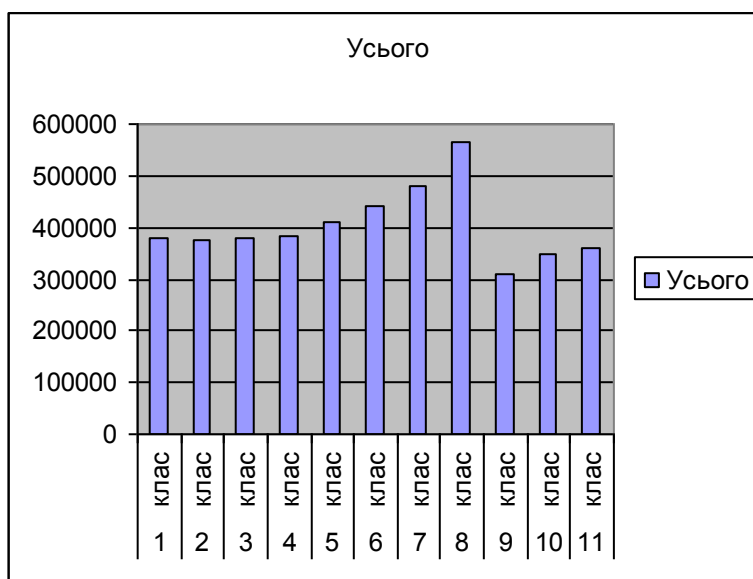

Рис. 1 Контингент загальноосвітніх навчальних закладів 2008-2009 н. р. в Україні

На рис.1 простежується чітка тенденція щодо зменшення контингенту випускників ЗНЗ з 2011 року і як наслідок можливість зменшення

контингенту ПТНЗ.

З кожним роком зростає питома вага випускників дев'ятих класів, які продовжують навчання для здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти. У 2007 р. 67 % випускників перейшли до десятих класів денних загальноосвітніх навчальних закладів, 3 % – до вечірніх (змінних) шкіл, 16 % вступили до ПТНЗ, 16 % – до вищих навчальних закладів (данні Держкомстату України) [4].

Розглянемо тенденцію щодо обсягів випускників 9-го та 11-го класів по Україні з 2004 по 2008 роки згідно матеріалів Міністерства науки і освіти України (МОН) (рис. 2, 3).

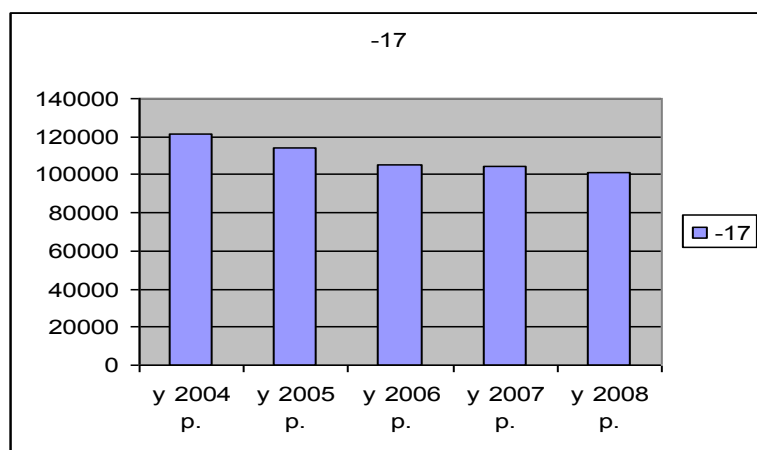

Рис. 2. На базі основної школи

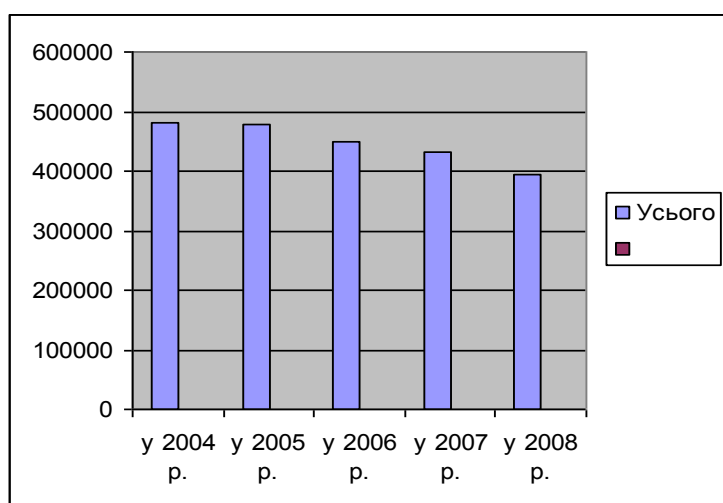

Рис. 3 На базі повної загальної освіти

Аналіз інформаційних даних Міністерства освіти і науки України щодо випуску учнів ЗНЗ в період з 2004 по 2008 роки, вказує на чітку тенденцію зменшення контингенту, а саме на 17% на базі базової загальної середньої освіти і на 11% на базі повної загальної середньої освіти.

Також простежується чітка тенденція щодо зменшення контингенту учнів 9-х та 11-х класів у 2008 та 2009 роках. Так, у 2008/2009 н.р в 9-х класах навчалось 310432 учнів, що на 42% менше ніж в 2007/2008 н.р.(535614), це пов'язано з попереднім реформуванням системи освіти і відповідно в 11-х класах зменшення контингенту становить 9% з кількістю учнів у цих роках 359406 та 395229 осіб.

На початку 1990-х років система ПТО не змогла адекватно зреагувати на зміни в попиті на працю і професійну підготовку молоді за професійно-кваліфікаційними напрямками, які відбулися в ході реформ. Кількість учнів у системі ПТО упродовж 1990—2003 рр. зменшилася на 150,3 тис. осіб, або на 23%, а в період з 2003 по 2008 на 60 тис. осіб, або на 17% (рис.4).

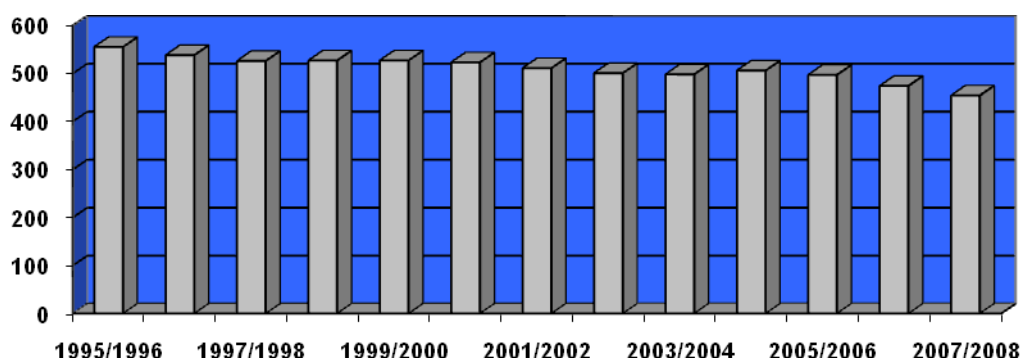

Рис. 4. Контингент учнів, слухачів які навчалися у ПТНЗ України

Розрахунки прогнозного надходження контингенту до ПТНЗ вказують, що в 2009 році після 9-го класу буде становити на 38-42% менше в порівнянні з 2008 роком. Разом з тим, у 2010 році надходження контингенту до ПТНЗ збільшиться в порівнянні з 2009 роком орієнтовно на 40-43%.

Наряду із загальними тенденціями щодо зниження надходження контингенту до ПТНЗ, в деяких областях є позитивні зрушення щодо набору учнів. Так, прийом учнів на базі повної загальної середньої освіти у 2008-2009 н. р. збільшився в порівнянні з 2007-2008 н.р. в таких областях:

Кіровоградській – 3,4%, Одеській – 0,7%, Миколаївській – 7%, Рівненській – 0,5% ; а на базі базової загальної середньої освіти в А Р Крим – 4,9%, Волинській – 2,8%, Івано-Франківській – 2,6%, Львівській – 2,6%, Рівненській – 11,7%, Тернопільській – 1,3%, Хмельницькій – 8,5%, Чернівецькій – 3,45% та м. Київ – 2,5%.

Проблема формування контингенту ПТНЗ викликана не тільки зниженням народжуваності, а й іншими чинниками: важкими умовами праці на виробництві, зниженням престижності робітничих професій (у порівнянні зі спеціальностями ВНЗ), з відповідним зменшенням фінансового стимулювання та конкуренцією на ринку освітніх послуг.

З метою покращення ситуації щодо збільшення наповнюваності ПТНЗ країни пропонуються такі заходи щодо профорієнтаційної роботи:

- сформуванню доступний інформаційний ресурс з метою популяризації робітничих професій;
- розширити співпрацю з соціальними партнерами щодо інноваційних заходів в процесі профорієнтації;
- обласним управлінням освіти і науки посилити роботу з керівниками ЗНЗ щодо проведення виїзних презентаційних заходів з профорієнтації;
- на сайтах ПТНЗ створити віртуальні екскурсії з метою ознайомлення з інфраструктурою навчального закладу та особливостями підготовки за тою чи іншою професією.

Також досягнення успіху у вирішенні проблеми формування контингенту ПТНЗ можливе завдяки мотивації актуальності робітничих професій серед молоді в засобах масової інформації . Мотиваційний механізм трудової діяльності досить ефективний і потребує органічного поєднання інтересів держави, регіонів, підприємств з інтересами працівників, з чітким врахуванням специфіки етапу ринкових перетворень, регіональних особливостей національного менталітету та передбачатиме поєднання комплексу економічних важелів, які спонукали б людину до ефективної праці та розвитку своєї конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / За ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. — К.: Український центр соціальних реформ, 2006. — 138 с.
2. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової,— К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007.— 328 с.
3. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. — 316 с.
4. Статистичний щорічник України за 2007 р. — К., 2008.
5. Стефановський А., Рудницький О. Прогноз чисельності та статеві-вікового складу населення України до 2050 року / Демографічні дослідження. — Вип. 25. — К., 2003. — С. 109.